

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเจริญและการพัฒนาของเทคโนโลยีทำให้โลกในยุคปัจจุบันมีความก้าวหน้าอย่างมาก ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรโลกดีขึ้น แต่ความเจริญและการพัฒนานี้ก็ไม่ได้ช่วยให้ประชากรโลกมีความสุขและความสงบเพิ่มขึ้น แต่กลับมีปัญหามากมายตามมาทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม การเมือง และความไม่ยุติธรรมทางสังคม และเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต ความเจริญและการพัฒนาการของโลกไม่ได้ทำให้จิตวิญญาณของเราและของโลกเจริญเติบโตขึ้นไปด้วย ปัญหาต่างๆ นับวันจึงยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น ความขัดแย้งเกิดขึ้นในทุกภูมิภาคของโลก เช่นกรณีความขัดแย้งทางการเมืองของสังคมไทย ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ความขัดแย้งในพม่า ศรีลังกา อินเดีย จีน ทิเบต และตะวันออกกลาง เกิดการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน หรือความขัดแย้งตั้งแต่สมัยอดีตเช่น สงครามโลกทั้งสองครั้งหรือสงครามครูเสด เป็นต้น แซลลี ปี. คิง กล่าวว่า “ตามหลักแห่งกรรม ความรุนแรงก่อเกิดความรุนแรง เราอาจจะชนะในวันนี้ แต่ก็เพียงเพื่อจะทนทุกข์จากการแก้แค้นโดยผู้แพ้ในภายหลัง การใช้อาวุธนั้นไม่มีชัยชนะ การละอาวุธเท่านั้นจึงจะเป็นชัยชนะ”^๑ โยฮัน กัลตุง นักคิดด้านสันติภาพคนสำคัญในปัจจุบันได้กล่าวถึง ทฤษฎีความขัดแย้งในสังคมว่าคือ “การแบ่งขั้วหรือการแบ่งฝักฝ่าย” ที่ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้มีอำนาจด้วยกัน ทำให้เกิดภาวะที่พร้อมประหัตประหารกัน^๒ ความขัดแย้ง สงคราม เป็นสิ่งที่เกิดจากธรรมชาติของสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้เพื่อการอยู่รอด จึงเป็นเรื่องปกติ^๓ ซึ่งในกรณีความขัดแย้งนี้มีปรากฏในทุกยุคทุกสมัยแม้ในสมัยพุทธกาล กรณีพระภิกษุชาวโกสัมพีวิวาทกันเรื่องน้ำดังปรากฏในโกสัมพียสูตร^๔ และความ

^๑แซลลี ปี. คิง, “พุทธศาสนากับสงคราม”, **จิตวิญญาณเพื่อสังคม สาส์นจากกัลยาณมิตร เนื่องในวาระครบรอบอายุ ๗๒ ปี อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์**, เดวิด ชาปเปล บรรณาธิการ, พรรณงาม เถาธรรมสาร และ เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว แปล, (กรุงเทพฯ: สอนเงินมีมา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐๓.

^๒โยฮัน กัลตุง, **การเปลี่ยนแปลงขับเคลื่อนความขัดแย้งด้วยสันติวิธี**, เดชา ตั้งสีฟ้า แปล, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

^๓สนิท ศรีสำแดง, **พุทธศาสนาระบอบทัศน์ใหม่**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๕.

^๔ม.ม (ไทย) ๑๒/๔๙๑ - ๕๐๐/๕๒๙ - ๕๓๖.

ขัดแย้งเรื่องน้ำของพระญาติสองฝ่ายจนกระทั่งเกิดเป็นสงคราม^๕ แม้ความไม่เท่าเทียมกันของสังคม ความไม่ยุติธรรมในสังคมก็ทำให้เกิดความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและนำมาสู่สงครามหรือการต่อสู้กันได้ เช่นกรณีปัญหาความขัดแย้งระหว่างฮินดูกับมุสลิมต่อสู้กันจนกระทั่งเกิดเป็นประเทศปากีสถานแยกตัวออกจากอินเดีย^๖ หรือกรณีประเทศติมอร์ เลสเต ที่เกิดความขัดแย้งเพราะอินโดนีเซียเข้าไปครอบครองประเทศหลังได้รับเอกราชจากโปรตุเกสเพียง ๙ วันและการแตกต่างกันด้านศาสนา วัฒนธรรมที่นำไปสู่การต่อสู้เพื่อปลดปล่อยตนเองจากอินโดนีเซียกลายเป็นประเทศอิสระในปัจจุบัน^๗

นอกจากนี้องค์การสหประชาชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของการไม่เบียดเบียนกัน การไม่ทำสงคราม การไม่ใช้ความรุนแรงทุกประเภท โดยประกาศให้ทุกวันที่ ๒๑ กันยายนของทุกปีเป็น “วันสันติภาพสากล (International Day of Peace)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอให้ประชาชนทุกประเทศหยุดยิง หยุดใช้ความรุนแรงกันทั่วโลก และหยุดการทำสงครามตลอดทั้งวัน^๘

การลดปัญหาความขัดแย้งลงได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์มาเป็นเครื่องป้องกันและแก้ไข อหิงสธรรมจัดว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นสากลที่สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติเพื่อให้สองฝ่ายของความขัดแย้งลดการสูญเสียและสามารถนำมาซึ่งความเข้าใจในความแตกต่างของกันและกันได้ และในที่สุดความขัดแย้งนั้นก็สามารถแปรเปลี่ยนเป็นความสมานฉันท์ ดังมีพุทธอุทานว่า “ความไม่เบียดเบียนคือความสรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก”^๙

^๕ ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๓๖๒-๓๖๖.

^๖ เรือรบ เมืองมัน, “มหาตมะ คานธี: กับการพยายามแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างฮินดูกับมุสลิม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔).

^๗ The Free Encyclopedia Wikipedia, “East Timor”, (30 November 2009), <http://en.wikipedia.org/wiki/East_Timor>.

^๘ The Free Encyclopedia Wikipedia, “International Day of Peace”, (30 November 2009), <http://en.wikipedia.org/wiki/International_Day_of_Peace>.

^๙ ssspoonsak, “The International Day of Peace”, (06 October 2009), <<http://www.thaigoodview.com/node/33000>>.

^{๑๐} ชุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๙๐.

คำสอนในพุทธศาสนาเรื่องอหิงสาหรือความไม่เบียดเบียนมีความหมายมากกว่าระดับศีลที่เป็นพฤติกรรมการแสดงออกทางกายวาจา^{๑๑} หรือการช่วยเหลือสังคม แต่ยังรวมถึงการไม่เบียดเบียนตนเองด้วย นอกจากนี้ในพุทธศาสนาได้เห็นความสำคัญของการไม่เบียดเบียนว่าเป็นหนึ่งในหมวดปัญญาของมรรคมีองค์ ๘ คือสัมมาสังกัปปะในส่วนที่เรียกว่าอหิงสาสังกัปปะ คือการดำริในการไม่เบียดเบียน ทำร้าย ทำลาย เป็นการพัฒนาในระดับจิตที่สำคัญในขั้นที่เป็นหนทางในการบรรลุธรรมด้วย

บุคคลผู้มีราคะ ฏกราคะครอบงำ มีจิตฏกราคะกลุ่มรุม ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง เสวยทุกข์ทมนัสทางใจบ้าง เมื่อละราคะได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนเอง ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่เสวยทุกข์ทมนัสทางใจ พระนิพพานชื่อว่าเป็นสภาวะธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง^{๑๒}

ดังนั้นการปฏิบัติตนในเบื้องต้นที่จะนำมาซึ่งความสุขของตนเองและสังคมส่วนรวม จำเป็นที่จะต้องมีการเรื่องการไม่เบียดเบียนหรืออหิงสธรรมเป็นที่ตั้งอยู่ด้วย โดยที่การปฏิบัติทางจิตและการปฏิบัติทางสังคมแยกขาดจากกันไม่ได้^{๑๓} มหาตมา คานธี กล่าวว่า “อหิงสาเป็นวิถีทางเดียวเท่านั้นที่จะนำเราไปสู่สัจธรรมได้”^{๑๔} การพัฒนาตนเองให้มีอหิงสธรรมอยู่ในใจ จำเป็นที่ต้องฝึกฝนและพัฒนาในระดับจิต ในขณะที่จิตได้รับการพัฒนาในระดับที่สูงขึ้น จิตจะมีความหลุดพ้นจากอึดตามีความเป็นอิสระและมีจิตสำนึกเรื่องความสัมพันธ์ในระดับสังคม จึงได้เกิดพัฒนาการของการทำงานของชาวพุทธมาเกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น ที่เรียกว่ามาฟัวพัน (engage) เพื่อมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสังคมในบริบทใหม่ๆ เกิดเป็นคำนิยามใหม่ที่เรียกว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism)^{๑๕} ซึ่ง ดิซ นัท ฮันท์ พระภิกษุชาวเวียดนามนิกายเซน

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙๒.

^{๑๒} อจ. ทุก. (ไทย) ๒๐/๕๖/๒๑๙.

^{๑๓} โลกมิตร, “เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ในฐานะที่เป็นหลักการของพระพุทธศาสนา”, จิตวิญญาณเพื่อสังคม สาส์นจากกัลยาณมิตร เนื่องในวาระครบรอบอายุ ๗๒ ปี อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์, เดวิด ชาปเปล บรรณาธิการ, พรธงาม เถาธรรมสาร และ เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว แปล, หน้า ๙๑.

^{๑๔} ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร เรียบเรียง, วาตะคานธี มหาบุรุษนักอหิงสา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้อยทอง, ๒๕๔๑), หน้า ๘๐.

^{๑๕} Damien Keown and Charles S. Prebish (ed.), Encyclopedia of Buddhism, (London: Routledge, 2007), p. 334-5.

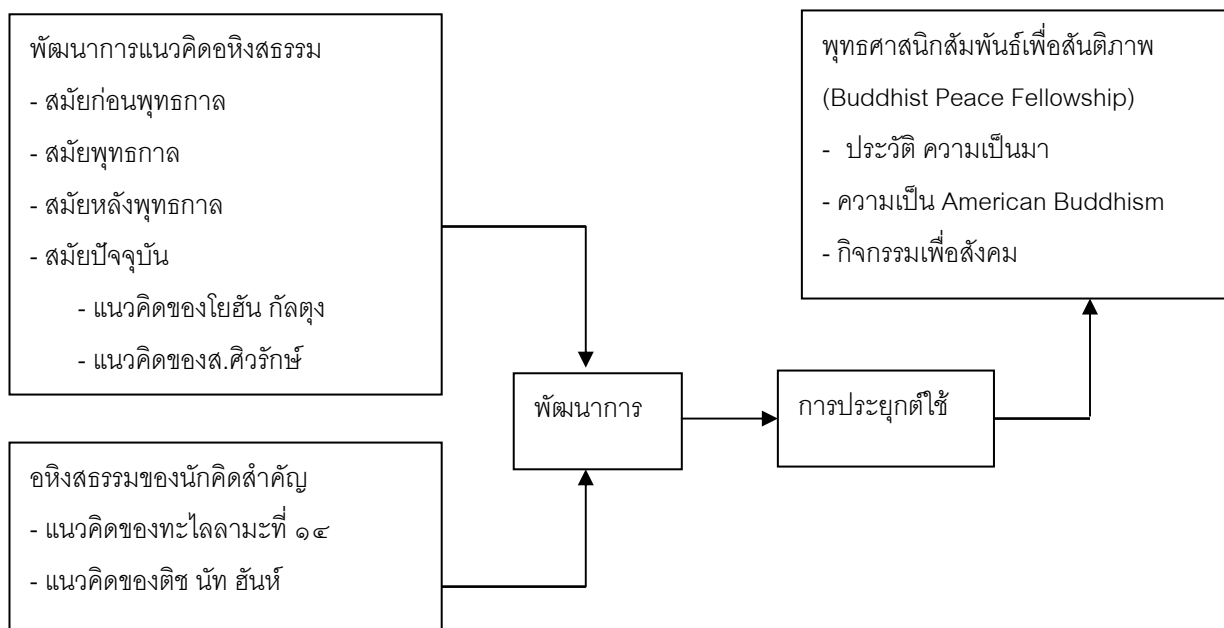
ผู้นำชาวพุทธได้เป็นผู้ใช้คำนี้เป็นครั้งแรกในช่วงที่เกิดสงครามเวียดนามและได้อธิบายลักษณะพื้นฐานของพุทธศาสนาเพื่อสังคม^{๑๖} และ Kenneth Kraft ได้สรุปและให้นิยามไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมหมายถึง กิจกรรมที่ชาวพุทธเข้าไปเกี่ยวพันกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม โดยผู้ที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคมจะใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องปัญญาและความรัก ความเมตตาเข้าไปแก้ปัญหาของโลกปัจจุบัน”^{๑๗}

หลังจากพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปในประเทศตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมจะเห็นเด่นชัดเป็นรูปธรรมและทำให้เข้าใจในสายตาชาวโลกมากขึ้น อาจเพราะมีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้ความสนใจในความเป็นพระพุทธศาสนา แนวใหม่ที่เรียกว่า “นวยาน (the fourth yana)” ที่คริสโตเฟอร์ ควีนมองว่า “เป็นแนวคิดที่แตกต่างจากพระพุทธศาสนาแบบเดิม ๆ อย่างสิ้นเชิง เพราะมุ่งแก้ปัญหาสังคมทั้งในระดับโครงสร้างและนโยบาย”^{๑๘} ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสหรัฐอเมริกามีมากมายหลายองค์กร แต่ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ถือว่าก่อตั้งโดยชาวอเมริกันที่มีพลังในการขับเคลื่อนการทำงานเพื่อสังคมมากที่สุดและยาวนานมากที่สุด คือ พุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสันติภาพ (Buddhist Peace Fellowship ซึ่งต่อไปผู้วิจัยจะใช้คำย่อ BPF) เป็นผู้นำในการทำงานพระพุทธศาสนาเพื่อ

^{๑๖} ดิษ นัท ฮันห์ ได้มีความเห็นว่าพื้นฐานของพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีลักษณะอยู่ ๖ ประการคือ (๑) การมองว่า “พระพุทธศาสนามีความผูกพันกับสังคมอยู่แล้ว ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นพระพุทธศาสนา” (๒) การมีปัญญาเห็นแจ้งในธรรมชาติที่อิงอาศัยกัน (interbeing) และความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในฐานะเป็นพื้นฐานแห่งการสร้างสันติภาพและการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (๓) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมครอบคลุมทั้งการเจริญสติ การรับใช้สังคม และการอาสาที่จะลดและหยุดยั้งความอยุติธรรมทางสังคมโดยไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก (๔) พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นเรื่องของวิถีชีวิต สันติภาพไม่ใช่เพียงการไม่มีสงคราม หากแต่ต้องมีอยู่ทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรา (๕) คำสอนและการปฏิบัติจะต้องเหมาะสมกับกาลเวลาและสถานที่ (๖) เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถเรียนรู้จากสิ่งต่างๆได้ อ่านเพิ่มเติมใน Patricia Hunt-Perry and Lyn Fine, “All Buddhism Is Engaged : Thich Nhat Hanh and The Order of Interbeing,” quoted in Christopher S. Queen (ed.), *Engaged Buddhism in the West*, (Somerville: Wisdom Publications, 2000), p. 36 และดูเพิ่มเติมใน พระมหาสมปฤณ วุฑฺฒิกโร, “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาการตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^{๑๗} Kenneth Kraft, “Engaged Buddhism”, *Engaged Buddhist Reader*, edited by Arnold Kotler, (Berkeley: Parallax Press, 1996), p.65.

^{๑๘} พระมหาสมปฤณ วุฑฺฒิกโร, “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาการตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, หน้า ๑๒.

แผนภูมิที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคำสอนเรื่อง “พัฒนาการอหิงสธรรมในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสันติภาพแห่งสหรัฐอเมริกา” โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์พระเวท คัมภีร์ภควัทคีตา คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์วิมุตติมรรค คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์มหาเวศ และและจากหนังสือ ตำรา บทความ และผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และศึกษาพัฒนาการและแนวคิดเรื่องอหิงสธรรมนักคิดสำคัญๆ ๒ ท่านคือ ทะเลิลามะที่ ๑๔ และ ดิช นัท ฮันห์

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการตีความอหิงสธรรมในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสันติภาพแห่งสหรัฐอเมริการครั้งนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ความอยู่รอดของประเทศไทย”^{๒๐} และ “อติมมยตา คืออะไร? และ อติมมยตากับสันติภาพของโลก”^{๒๑} สรุปความได้ว่า สันติภาพมีได้ทาง

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, ความอยู่รอดของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓).

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, อติมมยตา คืออะไร? และ อติมมยตากับสันติภาพของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓).

เดียวเท่านั้นคือจากความไม่เห็นแก่ตัว โลกจะไม่มีสันติภาพ ถ้าปราศจากสันติสุขส่วนบุคคล และปราศจากความเข้าใจระหว่างศาสนา (No World Peace without Individual Peace, without Mutual Understanding between (the two) Religion) และ อตัมมยตาสามารถสร้างสันติภาพของโลก เป็นปัจจัยแก่สันติภาพของโลก ภาวะที่อะไรๆปรุ่งแต่งไม่ได้ กลายเป็นภาวะแบบสูงสุดของจิต จิตมีภาวะสูงขึ้นเรื่อยๆถึงภาวะที่ไม่มีอะไรสามารถปรุ่งแต่งจิตได้ไม่ว่าวัตถุหรืออารมณ์ เป็นจิตที่ไม่สร้างปัญหา เป็นจิตเรียกว่าไม่เห็นแก่ตัว แลนี่คือทางออกของปัญหา ออกจากวิกฤตการณ์ อตัมมยตานี้ เหมาะสมอย่างยิ่งกับโลกปัจจุบันนี้

๑.๔.๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑”^{๒๒} สรุปความว่า เราจำเป็นที่จะต้องก้าวต่อไปข้างหน้าสู่แนวความคิดที่เป็นเชิงบวก หรือ positive อย่างแท้จริงในเรื่องการมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันคือจะต้องมองมนุษย์เป็นเพื่อนมนุษย์ เป็นเพื่อนร่วมโลก เป็นผู้เสนอหน้ากันต่อกฎธรรมชาติ และความร่วมมือกัน คือจะต้องมีเมตตา คือความรักกัน เป็นเครื่องประสานหล่อเลี้ยงด้วยเมตตาหรือความรักนั้นจะต้องพัฒนาให้ถึงขั้นที่เรียกตามศัพท์พระพุทธศาสนาว่าเป็น อัปมัณฺญา คือไม่มีขอบเขต ไม่จำกัดกลุ่มพวก แต่เป็นสากลจริงๆ ไม่ใช่เมตตาแบบแบ่งแยก มนุษย์กับมนุษย์ แม้ต่างศาสนากันก็สัมพันธ์กันด้วยเมตตาไมตรี แต่กับสัตว์ธรรม มนุษย์จะต้องสัมพันธ์ด้วยปัญญา ต้องตรงไปหาด้วยความจริง ถ้าทำอย่างนี้ก็ถูกต้องไม่มีปัญหา

๑.๔.๓ พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต”^{๒๓} สรุปความได้ว่า การมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างมิติต่างๆ ของมนุษย์และระหว่างชีวิต สังคม ธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของการมองแบบอหิงสกาหรือการมองแบบสหสัมพันธ์ ทุกสิ่งในโลกล้วนเชื่อมโยงกัน ต่างเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกันทั้งรูปธรรมและนามธรรม เมื่อพิจารณาอย่างลุ่มลึกที่สุดก็จะนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องอนัตตา คือความไม่ใช่ตัวตน ไม่มีสิ่งใดที่เป็นตัวตนจริงแท้และยั่งยืน เพราะต่างก็ประกอบขึ้นมาจากปัจจัยต่างๆซึ่งเมื่อแยกจากกันก็หาสิ่งนั้นไม่พบ เพียงเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งด้วยการมองเชิงเหตุผล ก็ช่วยให้เรามีท่าทีอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพและเมตตาสรรพสิ่งได้ง่ายขึ้น เห็นคุณค่าของการไม่เบียดเบียน

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**, ศุภวาระอายุมงคล คุณหญิงกระจางศรี รักตะกนิษฐ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๖).

^{๒๓} พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖).

หรืออหิงสา และตระหนักถึงการดำรงชีวิตอย่างสังวรระวัง พยายามทำตนไม่ให้เกิดความเดือดร้อนแก่สรรพสัตว์และธรรมชาติ

๑.๔.๔ สันติกโรภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “อริยสัจจสี่ แห่ง ธัมมิกสังคณนิยม”^{๒๔} สรุปความได้ว่า โลกทัศน์ง่าย ๆ ที่ใช้ตรวจสอบสาเหตุและรากเหง้าแห่งทุกข์ของสังคณก็คือ ‘ความเห็นแก่ตัว’ เมื่อเราวิเคราะห์ความทุกข์ในส่วนบุคคลโดยใช้หลักปัจจุสมุปบาท (ความอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น) เราจะเห็นว่าทั้งหมดนั้นมันเกี่ยวเนื่องอยู่กับวิถีชีวิตที่ยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางหรือความเห็นแก่ตัวของเรานั้นเอง ในทำนองเดียวกัน เมื่อเราตรวจสอบปัญหาสังคมเราก็พบว่ามันมีรากเหง้าอยู่ในความเห็นแก่ตัวของสังคณหรือที่ข้าพเจ้าเรียกว่า “โครงสร้างแห่งความเห็นแก่ตัว”

๑.๔.๕ ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “Engaged Buddhist Reader” เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากล^{๒๕} (universal responsibility) และแนวคิดแบบจิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruistic mind) ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของความรัก ความเมตตากรุณา การให้อภัย และการอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย โดยกล่าวว่า ทุก ๆ ชาติต่างอิงอาศัยชาติอื่น แม้แต่ชาติที่มีข้อพิพาทกันก็ต้องร่วมมือในการใช้ทรัพยากรของโลก มนุษย์ทั้งหลายทั้งในชุมชนโลกและครอบครัว จำต้องสามัคคีกันและร่วมมือกันบนฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน แนวคิดเรื่องการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruism) จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งยวด หากปัจเจกบุคคลมีสำนึกรับผิดชอบต่อมนุษยชาติ เขาจะดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ถ้าเราคิดด้วยจิตใจที่คับแคบและมองเฉพาะสิ่งที่อยู่รอบตัว เราก็จะไม่สร้างอนาคตในทางบวก ความหมายของความรับผิดชอบต่อแท้จริงจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความเมตตากรุณาและความปรารถนาที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น เราไม่เพียงแต่จะให้ความเคารพมวลมนุษยเท่านั้น หากยังต้องให้การดูแลการงดเว้นจากการก้าวก่ายแทรกแซงสัตว์สายพันธุ์อื่นและสิ่งแวดล้อม ในการทำงานเพื่อความสุขและความพึงพอใจของบุคคล ครอบครัว ประเทศชาติ และชุมชนระหว่างประเทศ

๑.๔.๖ ดิซ นัท ฮันท์ เขียนไว้ในเรื่อง Love in Action ในหนังสือ “Engaged Buddhist Reader” และ ในเรื่อง Please Call Me by My True Names จากหนังสือ “The Path of

^{๒๔} สันติกโรภิกขุ, อริยสัจจสี่ แห่ง ธัมมิกสังคณนิยม, จิรธัมม์ แปล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒).

^{๒๕} The Dalai Lama, “Cultivating Altruism,” Engaged Buddhist Reader, edited by Arnold Kotler, (Berkeley: Parallax Press, 1996).

Compassion: Writings on Socially Engaged Buddhism”^{๒๖} สรุปความได้ว่า อหิงสาไม่ใช่หลักการ (dogma) แต่เป็นกระบวนการ (process) การแสดงออกเพื่อสันติภาพทุกครั้งต้องมีใครสักคนแสดงความกล้าหาญที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงเพื่อกระตุ้นให้เกิดความรัก เป็นความรักและความเสียสละเหมือนการถูกตรึงบนไม้กางเขนของพระเยซู ที่ผู้เสียสละชีวิตไม่ได้กระทำด้วยความรุนแรง ถ้าคิดว่า ความรุนแรงบางครั้งเป็นสิ่งที่จำเป็น แสดงว่าคนนั้นต้องการเรื่องการตระหนักรู้มากขึ้นและต้องการความรักมากกว่านี้

๑.๔.๗ ส.ศิริรักษ์ ได้กล่าวว่าในหนังสือ “Seeds of Peace: A Buddhist Vision for Renewing Society”^{๒๗} สรุปความว่า ความขัดแย้งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดความท้าทาย การแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งไม่ได้การันตีทางออกเสมอไป ความขัดแย้งก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ทั้งสร้างสรรค์และทำลาย สิ่งที่จะมาทำให้ความขัดแย้งเปลี่ยนมาเป็นสิ่งสร้างสรรค์ คือ กุศโลบาย (skillful means) ที่ควรจะพัฒนาให้เกิดขึ้นในทุกๆ ครั้งที่มีความขัดแย้ง

๑.๔.๘ ศ. น.พ. ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ ๒๑ ปาฐกถาครบรอบ ๖๐ ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)”^{๒๘} สรุปความได้ว่า จิตสำนึกใหม่คือจิตสำนึกที่แท้ถึงความเป็นจริง แห่งความเป็นหนึ่งเดียวกัน (The same Oneness) ของสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งโลกหรือทั้งจักรวาล ธรรมชาติทั้งหลายซึ่งรวมมนุษย์ทั้งหมดด้วยมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน จิตสำนึกแห่งความเป็นหนึ่งเดียวกันย่อมนำไปสู่การอยู่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหมือนร่างกายของเราประกอบด้วยองค์ประกอบอันหลากหลายแต่ทั้งหมดมีความเป็นหนึ่งเดียวกันจึงมีดุลยภาพ มีความเป็นปกติ และยั่งยืน ครอบครัว ชุมชน ประเทศและโลก ที่มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ย่อมปกติและยั่งยืน เมื่อมีจิตสำนึกแห่งความคิดเป็นหนึ่งเดียวกันของธรรมชาติและมนุษย์ทั้งโลก ก็จะเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ แทนที่จะคิดทำลายธรรมชาติและทำลายคนอื่นเพื่อตัวเองโดยมุ่งกำไรสูงสุด เป็นมุ่งการอยู่ร่วมกันด้วยสันติระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความร่วมกัน (togetherness) เข้ามาแทนที่การมุ่งกำไรสูงสุดเฉพาะตัว ความร่วมกันหรือการอยู่ร่วมกัน

^{๒๖} Thich Nhat Hanh, “Love in Action”, *Engaged Buddhist Reader*, edited by Arnold Kotler, (Berkeley: Parallax Press, 1996), and “Please Call Me by My True Names”, *The Path of Compassion: Writings on Socially Engaged Buddhism*, edited by Fred Eppsteiner, (Berkeley: Parallax Press, 1985).

^{๒๗} Sulak Sivaraksa, *Seeds of Peace: A Buddhist Vision for Renewing Society*, (Berkeley: Parallax Press, 1992).

^{๒๘} ประเวศ วะสี, *พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ ๒๑ ปาฐกถาครบรอบ ๖๐ ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง ๒๕๔๒).

ด้วยสันติเป็นอุดมการณ์ใหม่สำหรับศตวรรษที่ ๒๑ หรือเป็นธรรมะสูงสุด หรือบรมธรรม หรือ sumum bonum”

๑.๔.๙ ไชยา อิคเคะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สู่สันติ บทสนทนาระหว่าง โยฮัน กัลตุ่ง และ ไชยา อิคเคะ”^{๒๙} สรุปความว่า หลักคำสอนพื้นฐานของพุทธศาสนา หลักปัจเจกสมุปบาท ความทุกข์ คือ ๕ ฯลฯ เป็นประทีปในการแก้ปัญหาในสังคมปัจจุบันที่ซับซ้อนรวมทั้งความเป็นเอกภาพของโลกทฤษฎีหลักปัจเจกสมุปบาทจะมีพลังที่จะใช้เป็นฐานแห่งเอกภาพของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพพื้นฐานที่สำคัญที่สุดสำหรับคุณค่าภายในนี้ คือความมีศักดิ์ศรีในชีวิต ในเมื่อสรรพสิ่งมาจากเหตุ สรรพสิ่งต่างอิงอาศัยกันเกิด ชาติแห่งชีวิตของปัจเจกบุคคลต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ศักดิ์ศรีแห่งชีวิตจึงมาจากเอกภาพสานโยงซึ่งกันและกัน พระนิชิเร็น ไดโชนิเน เห็นว่าเมตตาและพุทธภาวะเป็นศูนย์กลางของโลกที่มีปัจเจกสมุปบาทเป็นกลไก ซึ่งสรรพสิ่งทั้งปวงและแม้ปัจเจกสมุปบาทเองก็ต้องอาศัยพุทธภาวะนั้นคือพลังชีวิต เราจะต้องยอมรับศักดิ์ศรีของชีวิตทั้งภายในและคุณค่าสากล

๑.๔.๑๐ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺยุณยากร) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่”^{๓๐} ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามองว่าความขัดแย้งจัดได้ว่าเป็นทุกข์ หรือเป็นธรรมชาติที่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น(Necessity) ของบุคคลและสังคมใน ระดับโลกวิสัย ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง พระพุทธศาสนายอมรับว่าเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูล และอกุศลมูล รวมถึง ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ ผณวกและปัจจัยภายนอก คือ ข้อเท็จจริง ความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ค่านิยม และโครงสร้างที่บิดเบี้ยว พระพุทธเจ้าได้นำเสนอชุดของสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้งซึ่งประกอบไปด้วยการเจรจาตนเอง การไกล่เกลี่ยคนกลาง การตั้งคณะกรรมการไต่สวน การพิจารณาตัดสินโดยสังฆสภา ซึ่งกลยุทธิ์ประกอบด้วยการตัดสินโดยการเจรจา การใช้เสียงข้างมาก การโน้มน้าวการประนีประนอม เป็นต้น และจากการบูรณาการรูปแบบการจัดการความขัดแย้งมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบตามปรากฏในประเทศตะวันตก ตะวันออก กรณีลุ่มแม่น้ำตาช้างทำให้พบรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีเชิงบูรณาการที่มีชื่อว่า “ธัม

^{๒๙} ไชยา อิคเคะ, **สู่สันติ บทสนทนาระหว่าง โยฮัน กัลตุ่ง และ ไชยา อิคเคะ**, (กรุงเทพฯ: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๐).

^{๓๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺยุณยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

มิกซ์ฉนิมวิธิ” หมายถึง วิธีแบบกลางๆ หรือข้อปฏิบัติแบบกลาง (มัชฌิมวิธิ) ที่ประสานสอดคล้องพอเหมาะพอดี โดยการวิเคราะห์ และประเมินจากการเลือกหลายๆ ทางที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันหาทางออกและมีฉันทามติร่วมกันว่า เป็นทางเลือกที่ดีที่สุด โดยมี “ความชอบธรรม”(ฉัมมิกวิธิ) เป็นแกนหลัก กล่าวคือ (๑) ดำเนินการต่อหน้าของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (๒) ดำเนินการด้วยความโปร่งใส (๓) ยุติธรรม (๔) สามารถตรวจสอบได้ (๕) รับผิดชอบต่อผลดี หรือผลเสียที่เกิดขึ้น (๖) ถูกต้อง (๗) ทุกฝ่ายสามารถปฏิบัติร่วมกันได้จริง (๘) เหมาะสมกับสถานการณ์ และเหตุปัจจัย (๙) ได้ประโยชน์ทุกฝ่าย และ (๑๐) เคารพในสิทธิของผู้อื่น หรือสิ่งอื่น สำหรับวิธีการ หรือข้อปฏิบัติแบบกลางๆ ที่สามารถนำไปจัดการความขัดแย้งประกอบไปด้วย วิธีการใหญ่ๆ ๗ ชุด กล่าวคือ การเจรจาตนเอง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การไต่สวน การมีส่วนร่วม การใช้อนุญาโตตุลาการ การใช้กระบวนการทางศาล และการออกกฎหมาย ซึ่งชุดวิธีเหล่านี้ จำเป็นที่จะต้องใช้กลยุทธ์ต่างๆ เช่น การประนีประนอม การโน้มน้าว การยินยอมผ่อนตาม และการเผชิญหน้า เป็นต้น

๑.๔.๑๑ พระมหาสมปยุตฺถ วุฑฺฒิกโร (พรพณฺหา) ได้ทำสารนิพนธ์เรื่อง “พุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาการตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ”^{๓๑} ผลการศึกษาพบว่า ส่วนพระพุทธานุภาพเพื่อสังคมที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาแบบใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับจารีตดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา สำหรับนักคิดหรือนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธอยู่แล้ว เช่น พระวัลโลละ ราหุล อริยรัตนะ พระติช นัท ฮันห์ องค์ทะไล ลามะ เชื่อมั่นว่ามิติทางสังคมเป็นรากฐานดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เช่น การที่พระพุทธเจ้าตรัสให้พระสาวกเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ของชาวโลก หลักเมตตากรุณาในพรหมวิหาร ๔ หลักความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมตามหลักทศ ๖ หลักการสงเคราะห์กันในสังคหวัตถุ ๔ หรือกฎธรรมชาติดีว่าด้วยการอิงอาศัยกันเกิดขึ้นของสรรพสิ่งตามหลักปฏิจลสมุปบาท เป็นต้น ล้วนแสดงให้เห็นมิติทางสังคมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เพียงแต่การรูปการเสนอคำอธิบายในแต่ละยุคสมัยอาจจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันบ้างตามสภาพแวดล้อมทางสังคมในแต่ละยุคสมัย

๑.๔.๑๒ โยฮัน กัลดุง ได้เขียนในหนังสือ “พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง”^{๓๒} เสนอทฤษฎีสันติภาพว่า มาจากความไร้ระเบียบของโครงสร้าง เพราะการมีระเบียบทำให้รูปแบบต่างๆ

^{๓๑} พระมหาสมปยุตฺถ วุฑฺฒิกโร (พรพณฺหา), “พุทธศาสนาเพื่อสังคม: กรณีศึกษาการตีความศีลห้าของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.

^{๓๒} โยฮัน กัลดุง, พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง, สมชัย เย็นสบาย แปล, สุวรรณฯ สถานานันท์ สายพิณ สุพุทธมงคล บรรณาธิการแปล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ปาจารย์สาร, ๒๕๓๘).

ทางสังคม (เช่น ประเทศ กลุ่มประเทศหรือค่ายพันธมิตร) ลดจำนวนลง กลายเป็นการรวมศูนย์ ปฏิสัมพันธ์ของทุกส่วนในระบบถูกจำกัดลง และมีแนวโน้มไปในทางลบหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ดังนั้นสันติภาพจะต้องมีความหลากหลาย (ของส่วนต่างๆของความสัมพันธ์ และตัวผู้กระทำ) และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน (symbiosis)

๑.๔.๑๓ Peter Clarke ได้เขียนไว้ในหนังสือ “New Religion in Global Perspective”^{๓๓} สรุปความว่า ลักษณะที่อธิบายปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ขบวนการขับเคลื่อนของศาสนาใหม่ (New Religion Movement, NRM)” คือลักษณะที่ใช้อธิบายสิ่งเกี่ยวกับความหมายของมนุษย์ในวงกว้างไม่ใช่มาจากมุมมองของศาสนาใดศาสนาหนึ่งแต่ยกระดับความสัมพันธ์ร่วมกันในระดับโลก (a global world) การร่วมกันสร้างมาตรฐานทั้งเรื่องจริยธรรม เรื่องสิทธิมนุษยชน เรื่องความสัมพันธ์ของสังคม เรื่องนิเวศวิทยา เป็นต้น นอกจากนี้ขบวนการขับเคลื่อนใหม่ของวิถีพุทธในอเมริกาและอเมริกาเหนือเป็นสิ่งที่กำลังโดดเด่นมากเพราะคนอเมริกันไม่คิดว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาแต่คิดว่าเป็นปรัชญาเป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตมากกว่า และพุทธศาสนาไม่ใช่วิถีการเผยแผ่แบบบังคับให้เปลี่ยนศาสนาแต่ใช้วิถีค่อยๆ ซึมเข้าไปในหลายองค์กร ทั้งที่โบสถ์คริสต์ หรือการดูแลสุขภาพทางเลือก และอื่นๆ ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมก็คือพัฒนาการในรูปแบบใหม่ของพุทธศาสนา

๑.๔.๑๔ พีรพล คดบัว ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดื้อแพ่งกับการลงโทษ : การวิเคราะห์เชิงปรัชญา”^{๓๔} สรุปความว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือส่งเสริมความยุติธรรม โดยพันธะของประชาชนต่อกฎหมายมีลักษณะจำกัดภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย การดื้อแพ่งเป็นยุทธวิธีที่ใช้คัดค้านกฎหมายอยุติธรรม และถ้าการดื้อแพ่งสามารถพิสูจน์ความชอบธรรมของตนได้ ศาลก็ควรงดเว้นการลงโทษ

๑.๔.๑๕ ชวลี ไชยธีระพันธ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “อหิงสาในความคิดของมหาตมะคานธี”^{๓๕} สรุปความว่า สัตยะคือสิ่งสัมบูรณ์ โดยคานธีให้ความหมายว่าเป็นพระเจ้า ในทางปฏิบัติ คานธียึดหลักอหิงสา ในเชิงปฏิฐานอหิงสามีความหมายถึงความรักอันยิ่งใหญ่ เชิงปฏิเสธหมายถึงการไม่ทำร้ายสิ่งมีชีวิตทางกายหรือใจ สัตยะและอหิงสามีความสัมพันธ์เสมือนหนึ่งด้าน ๒ ด้านของ

^{๓๓} Peter Clarke, *New Religion in Global Perspective*, (Oxon: Routledge, 2006).

^{๓๔} พีรพล คดบัว, “การดื้อแพ่งกับการลงโทษ : การวิเคราะห์เชิงปรัชญา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕).

^{๓๕} ชวลี ไชยธีระพันธ์, “อหิงสาในความคิดของมหาตมะคานธี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒).

เหรียญอันเดียวกัน อหิงสาเป็นวิธีการ สัตยะเป็นจุดสุดท้าย แม้สัตยะจะเป็นสิ่งสูงสุดแต่ในทางปฏิบัติอหิงสาก็มีความสำคัญกว่าและเป็นวิถีทางในการเข้าถึงสัตยะ

โดยสรุปเอกสารและงานวิจัยเอกสารที่ได้ศึกษาเกี่ยวข้องกับเรื่องเรื่องสันติภาพ ความขัดแย้งและวิธีแก้ไขปัญหา พุทธศาสนาเพื่อสังคม อหิงสาและการดื้อแพ่ง พบว่ายังไม่มีใครได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการแนวคิดเรื่องอหิงสธรรมมาก่อนโดยเฉพาะหลักฐานทางวิชาการและศาสนา การวิจัยชิ้นนี้จะช่วยให้การศึกษาเรื่องอหิงสธรรม พัฒนาการ และการประยุกต์ใช้อหิงสธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนแห่งการดำเนินการวิจัย (research process) ดังนี้

๑.๕.๑ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดเรื่องอหิงสธรรมตามที่ปรากฏตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล สมัยพุทธกาล จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา สมัยหลังพุทธกาล จากคัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์วิมุตติมรรค คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์มหายาน และสมัยปัจจุบัน จากแนวคิดของโยฮัน กัลป์ตุง ส.ศิริรักษ์ และจากผู้นำจิตวิญญาณชาวพุทธ ๒ ท่านคือ องค์ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบตและท่านติช นัท ฮันห์ ชาวเวียดนาม ผู้วิจัยจะได้รวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงและนำเสนอในบทที่ ๒

๑.๕.๒ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาขององค์กรพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสันติภาพแห่งสหรัฐอเมริกา วิเคราะห์ถึงพัฒนาการและการประยุกต์ใช้อหิงสธรรมในโครงการและกิจกรรมเพื่อสังคมต่างๆ นำมาสังเคราะห์ และเรียบเรียงนำเสนอในบทที่ ๓

๑.๕.๓ การสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยจะได้นำผลการวิจัยจากขั้นตอนในหัวข้อ ๑.๕.๑ และ๑.๕.๒ มาสรุปผลการศึกษาวิจัยว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง ๒ ข้อที่ได้ตั้งไว้นั้นตามลำดับ และนำเสนอผลสรุปการวิจัยในเนื้อหาในบทที่ ๔

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องพัฒนาการอหิงสธรรมในพระพุทธศาสนา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบพัฒนาการและการประยุกต์ใช้อหิงสธรรมของพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสันติภาพ (Buddhist Peace Fellowship)